

republic. Illustrated participating of army circles in preparation and realization of revolts. The article proposes a classification of coups, putsches and conspiracies in Lithuania by character, the degree of implementation and ultimate goals.

Keywords: Lithuania, the First Republic, the coup d'état, insurrection, conspiracy, coup, attempt, Union of Lithuanian nationalists, dictatorship, regime.

* * *

УДК 94(477/7)

Волканова Н. В.,

аспірантка кафедри української і всесвітньої історії та культури, Ізмайльський державний гуманітарний університет (Україна, Ізмаїл),
nvolkanova@gmail.com

Фінансова допомога дворян Бессарабії пораненим і хворим воїнам під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр.

Військові конфлікти другої половини XIX – початку XX ст. мали великий вплив на розвиток благодійної справи. Проте, разом з цим вони продемонстрували відсталість Російської імперії і стали наслідком значних людських втрат. Саме у цей час в суспільстві відбувся сплеск благодійної діяльності. Це призвело до зростання громадської ініціативи з надання благодійної допомоги в усіх регіонах держави. Особливою активністю відрізнялися представники аристократичної верстви. Не залишилися осторонь цього процесу бессарабський нобілітет. Метою статті є дослідження місця та ролі дворянства Бессарабії в фінансовій допомозі пораненим і хворим воїнам під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Для її реалізації нами були використані методи системного аналізу, конкретизації та історико-системний. Доведено, що аристократи Бессарабської губернії під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. активно жертвували гроші на потреби поранених і хворих воїнів.

Ключові слова: дворянство, Бессарабія, благодійність, Товариство піклування про поранених і хворих воїнів, російсько-турецька війна 1877–1878 рр.

Однією зі сторінок військової історії XIX ст. виступає російсько-турецька війна 1877–1878 рр. Під час розгортання військової компанії на першому плані знаходилася важлива соціальна проблема – надання допомоги воїнам та їхнім родинам. Держава, у свою чергу, не змогла впоратися з такою кількістю людей, які потребували підтримки. Тому незмінним помічником в цій справі виступало населення країни. За розмірами доброчинності перше місце займали представники нобілітету. Безпосередню участь в цій справі взяли бессарабські аристократи.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності дворян Бессарабії періоду XIX–XX ст. знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі. Зокрема, вітчизняні історики в своїх роботах аналізують правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [1]), доброчинну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [2], М. Башли [3]). Однак, слід відзначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців та потребують детального вивчення. Тому метою статті є дослідження місця та ролі дворянства Бессарабії в фінансовій допомозі пораненим і хворим воїнам під час військового конфлікту 1877–1878 рр.

Велику роль в організації благодійної діяльності в Бессарабії під час військового конфлікту 1877–1877 рр. відіграло Товариство піклування про хворих і поранених воїнів, яке розпочало свою діяльність 3 травня 1867 р. Основний вектор роботи був спрямований на збір грошей для потерпілих військовослужбовців. У цей

період в Російській імперії діяло 200 місцевих управлінь і комітетів товариства. Активну участь в роботі Кишинівського відділення приймали представники бессарабського нобілітету. Так, під час військового конфлікту 1877–1878 рр. головою місцевого управління був обраний Бессарабський губернатор М. І. Шебеко. Членами організації виступали губернський і повітові предводителі дворянства.

Фінансову основу функціонування товариства складали членські зноси в розмірі 10 руб. та добровільні пожертви. Так, аналізуючи звіт грошових надходжень на потреби організації бачимо, що в перші місяці роботи на його рахунок не надходило коштів. В цей час комітет існував завдяки наявності початкового капіталу, що знаходився в банку під відсотками і наприкінці 1877 р. становив 9 971 руб. 62 коп. Гроші почали активно передаватися у період загострення військового конфлікту. Найбільшу суму – 2 989 руб. 13 коп., було пожертвовано у жовтні 1877 р. Всього, за перший рік військового конфлікту надійшло 10 549 руб. 63 коп. Наявні кошти не покривали витрат товариства, які склали в 1877 р. – 14 389 руб. 70 коп. Тому окремо було від головного управління було отримано 2 891 руб. 28 коп. для забезпечення чаєм військ, які проходили через Бессарабію. Загалом, за 1877 р. кошти товариства становили – 24 412 руб. 53 коп., з цієї суми 43% склали приватні пожертви [4].

Одним з основних напрямків діяльності товариства виступала організація вивезення хворих з театру військових дій всередину країни. З цієї метою в імперії були створені 2 евакуаційні комісії, розташовані у Владикавказі та Яссах. Пункти евакуації спочатку були створені на кінцевих залізничних станціях – Яси і Фратешті. Поранених з Дунайського театру війни за допомогою санітарних потягів перевозили румунською залізничною дорогою до Фратешті, звідти в Яси. Після цього хворих і поранених воїнів переправляли в лікувальні заклади, які розташовувалися в київському, одеському та харківському військових округах. Всього за час військових дій в такий спосіб було евакуйовано приблизно 150 тис. воїнів [5, с. 75–76].

На початку весни 1878 р. було вирішено розширити мережу евакуаційних пунктів і переправляти воїнів по Дунаю до м. Рені, а потім залізничною дорогою з Бендер до Галацу. З цієї метою біля галацької дороги був відкритий тимчасовий військовий госпіталь №34. Між станціями Бендери–Галац у м. Лейпциг було вирішено влаштувати пункт харчування. Тарутинський комітет товариства піклування про хворих і поранених воїнів прийняв у цьому активну участь і виділив 1 500 руб. на його відкриття [6].

У червні 1877 р. членами комітету був розроблений проект влаштування буфету на станції в м. Кишинів, через який в період війни переправляли поранених воїнів. Буфет розпочав свою діяльність 5 липня 1877 р. На його створення та функціонування Кишинівський комітет виділив кредит у розмірі 6 000 руб. Ще 500 руб. були асигновані на придбання шафи і ящика для льоду, а також облаштування душа для санітарів [7].

Влаштування та утримання буфета в м. Кишинів обійшло місцевому товариству в 3 750 руб. 85 коп. Сюди увійшли витрати на його облаштування (470 руб. 14 коп.), забезпечення продовольством (2 770 руб.

35 коп.), приготування їжі хворим і пораненим воїнам та сестрам милосердя (212 руб. 16 коп.), окремо було сплачено зарплатню перевізникам (272 руб. 45 коп.) та придбано канцелярію (25 руб. 75). Всього, за цей час буфетом було прийнято 41 557 хворих і поранених воїнів. Бессарабські дворяни також приймали участь в облаштуванні буфету. Так, у липні 1877 р. аристократи Сороксько-яського повіту асигнували 140 руб., Хотинського – 125 руб., Бендеро-акерманського – 110 руб.

14 серпня 1878 р. буфет закрили у зв'язку з припиненням руху потягів з хворими через Кишинів. Його матеріальна частина була передана на зберігання Кишинівському дамському комітету, а запаси роздані по шпиталіям [8].

Важливим напрямком роботи товариства було забезпечення дворянських санітарних потягів. 16 грудня 1876 р. імператор дозволив сформувати в разі війни 14 таких транспортів у різних пунктах імперії. Першими з дворян Російської імперії обладнали такий потяг аристократи Чернігівської губернії, пізніше їх приклад наслідували представники нобілітету інших губерній. Всього під час військового конфлікту 1877–1878 рр. в розпорядженні Російського товариства піклування про хворих і поранених воїнів перебувало 10 санітарних потягів з 20 вагонами, які вміщували по 200 поранених. Їх утримання на півроку обходилося в 210 600 руб. За цей час вони перевезли 48 000 воїнів. Всього, за червень 1877 р. Кишинівським товариством було прийнято 18 санітарних потягів, в яких перевезено 2 810 хворих і поранених воїнів. На їх забезпечення було витрачено 365 руб. 1 коп. [9].

Грошові пожертвування, зібрані товариством, передавалися також на забезпечення матеріальних потреб армії. Так, 27 липня 1877 р. були перераховані 1 000 руб. Кишинівському дамському комітету для пошиття нагільної білизни військовослужбовцям. Окремо, члени товариства надали 3 000 руб. для пошиття комплекту білизни 600 армійців, які перебували у тимчасовому військовому госпіталі №60 в Кишиніві. На потреби швейної майстерні, яка розташовувалася в будівлі духовної семінарії, надійшло пожертвувань на суму 4 767 руб. 30 коп. Найбільшими благодійниками виступили – О. М. Нарішкіна (внесла 50 руб.), М. К. Катаказі (45 руб. 20 коп.), А. С. Мурузі (10 руб.). Так само в цю суму увійшли гроші, виручені від концерту 8 липня – 778 руб. 50 коп. і аматорської вистави 9 липня 1877 р. у розмірі 234 руб. 75 коп. Окремо було зібрано 1 000 руб. на виготовлення теплої одягу постраждалим військовослужбовцям. Для закупівлі полотна та пошиття речей воїнам бессарабськими дворянами було передано ще 4 767 руб. 30 коп. [10, арк. 4–7].

Широка кампанія зі збору пожертвувань була розгорнута на користь воїнів, які постраждали під час взяття Плевни. На зібрані 692 руб. 30 коп. було закуплено 72 вовняні фуфайки, 150 пар панчіх, 150 пар шкарпеток, 100 пар рукавичок, 60 шарфів, 25 кожухів. Всі теплі речі були передані І. М. Нарішкіній, яка спакувала їх в 3 пакунки і відправила на фронт [11].

Члени товариства окремо жертвували фінанси офіцерам, які поверталися з поля бою додому і потребували в грошах. Так, у серпні 1877 р. було виділено 500 руб. з розрахунком 25 руб. на одного

військовослужбовця. Таким чином, грошову допомогу отримали 20 офіцерів [12].

У серпні 1878 р. товариством було отримано листа від поручика 14 артилерійської бригади В. Мунтянова про те, що він був поранений осколком гранати на Шибко. Після цього тривалий час військовослужбовець перебував у лікарні, проте це не допомогло. Вирішили передати йому 600 руб. для поїздки за кордон на лікування [13].

Важливою проблемою під час війни залишалося забезпечення лазаретів. Особливу активність у їх влаштуванні проявляли саме приватні особи. Так, аристократ І. М. Сіماشко у червні 1877 р. передав 1 000 руб., які поклав в банк недоторканим капіталом. Відсотки від грошей перераховувалися на утримання ліжок в шпиталіях для хворих і поранених воїнів. У листопаді 1877 р. товариство вирішило збільшити на 12 ліжок лазарет, який був відкритий Кишинівським дамським комітетом. З цією метою було перераховано 800 руб. Додатково виділено 1 200 руб. на опалення, освітлення і оплату праці прислугі з розрахунком по 120 руб. в місяць [14].

Російсько-турецька війна увійшла в історію, як одна з найбільш несприятливих в санітарно-епідемічному відношенні. На початку 1878 р. в російських військах спалахнула епідемія висипного тифу. На 1 000 її учасників припадало понад 1 439 випадків захворювань, в той час як бойових травм всього 69. У березні 1878 р. в м. Кишинів був відкритий військовий госпіталь №60 для лікування тифу. Міські жителі побоювалися, що захворювання може поширитися, тому на зборах товариства було прийнято рішення виділити 6 000 руб. для переведення хворих до передмістя Боюкан і розміщення їх в госпітальних наметах. На ці гроші був викопаний рів і створений паркан, які відокремили бараки від міста. Решта витрат (утримання лікарів і сестер милосердя) лягали на місто. У лікарні до серпня 1878 р. перебувало 338 воїнів, 17 з них померли. Для утримання воїнів, які залишалися на лікуванні вже після війни товариство передало ще 1 000 руб.

Під час російсько-турецького конфлікту у зв'язку з поганим станом казарм загальною проблемою військовослужбовців було захворювання очей. З метою лікування воїнів в м. Кишинів була відкрита очна лікарня на 180 осіб. На її утримання бессарабські дворянки асигнували гроші. Так, сестрі милосердя Г. Кір'євій передали 1 000 руб., із них 600 руб. на влаштування ванної кімнати і бані, 100 руб. на обладнання підлоги в 4 відділеннях, 300 руб. сліпим воїнам для повернення додому [15].

Важливою складовою військової медицини 1877–1878 рр. була наявність запасів льоду, який використовували для охолодження ран військовослужбовцям. В фінансуванні роботи льодовиків активну участь приймали бессарабські дворяни. Так, Г. Куцило облаштував погріб в Унгенах і наповнив його 20 000 пудів льоду, з ініціативи О. Сініцина в Корнештах, Кишиніві і Кіпріанах було припасено по 25 000 пудів. Окремо в оренду був узятий ящик для льоду на 20 000 пудів. Забезпечення льодовиків обійшлося аристократам Бессарабії в 1 500 руб. [16, с. 73].

Накопичений досвід організації благодійних заходів під час Східного конфлікту активно використовувався

під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. В цей період за сприянням аристократів в Бессарабській губернії було організовано 18 заходів. Наведемо приклади деяких з них: 21 липня 1877 р. відбувся аматорський спектакль, для проведення якого дворянка Н. Міщенко безкоштовно надала приміщення театру. Від продажу квитків було зібрано 286 руб. 90 коп., які передали на користь хворих і поранених воїнів.

10 лютого 1877 р. були проведені бал-маскарад і лотерея-алегрі. Речі для останньої пожертвували бессарабські дворяни – Я. Бонгардт, Є. Гафенко, М. Зілоті, А. Катаказі, А. Крісті, О. Руссо. Отримані 1 292 руб. були передані Товариству піклування про поранених і хворих воїнів.

Після завершення війни 1 вересня 1878 р. в Олександрівському міському саду були організовані «гуляння» з феєрверком на користь влаштування притулку для одужуючих воїнів. Всього було зібрано – 1 033 руб. 50 коп. Окруємо граф Н. С. Строгон пожертвував 113 руб., К. В. Кристи – 100 руб. [17].

Фінансові внески надавалися також і по книжкам. Представниці бессарабського нобілітету в період 1877–1878 рр. у такий спосіб виручили – 2 520 руб. 65 коп. Найбільше було зібрано Л. Є. Алейниковою – 686 руб. 5 коп., В. Є. Лазо – 322 руб., Є. К. Доброграєвою – 303 руб., А. С. Друце – 252 руб. 70 коп., М. П. Семиградовою – 191 руб. 50 коп., С. А. Катаказі – 165 руб. 5 коп., Н. М. Ержіу – 112 руб. 93 коп., К. І. Самаріною – 101 руб. Менше 100 руб. пожертвували по книгам А. Р. Донич (98 руб.), Е. А. Катаказі (70 руб.), Л. К. Консіоті (61 руб. 62 коп.), В. А. Ержіу (54 руб. 90 коп.), а менше 50 руб. – Е. П. Гафенко (36 руб.), Є. М. Сорокіна (35 руб.), М. Я. Зінкевич (30 руб.) [18].

Таким чином, представники нобілітету Бессарабії під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. приймали активну участь в фінансовій допомозі пораненим і хворим воїнам. На пожертвувані гроші відкривалися шпиталі та лікарні, забезпечувалося перевезення і харчування хворих та поранених воїнів, закуповувалася натільна білизна і теплий одяг для військовослужбовців.

Перспективу подальшого наукового пошуку ми вбачаємо в поглибленому дослідженні благодійної діяльності бессарабської аристократії в період військового конфлікту 1877–1878 рр., зокрема участі дворянок Бессарабії в діяльності Дамських комітетів.

Список використаних джерел

1. Циганенко Л. Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): Монографія / Л. Ф. Циганенко. – Ізмаїл: СМІЛ, 2010. – 384 с.
2. Гончарова Н. О. Добродійні ініціативи дворян у Бессарабській губернії / Н. О. Гончарова // Гуржівські історичні читання. – 2015. – Вип. 10. – С. 96–98.
3. Башли М. І. Російське дворянство в історії Бессарабії (70–ті рр. XIX ст. – початок XX ст.) / М. І. Башли // Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Україна наукова» (24–26 грудня 2013 р.). – К.: Меганом, 2013. – С. 1–3.
4. Бессарабские губернские ведомости. – 1877. – №98. – 14 декабря.
5. Илинский П. А. Русская женщина в войну 187–1878 гг. Очерк деятельности сестер милосердия, фельдшерниц и женщин-врачей / П. А. Илинский. – СПб.: Типо-Литография Л. И. Шмидта, 1879. – 277 с.
6. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №19. – 11 марта.
7. Бессарабские губернские ведомости. – 1877. – №50. – 29 июня.
8. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №62. – 12 августа.

9. Бессарабские губернские ведомости. – 1877. – №55. – 16 июля.
10. Національний архів Республіки Молдова. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 1976. – 23 арк.
11. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №2. – 23 января.
12. Бессарабские губернские ведомости. – 1877. – №62. – 10 августа.
13. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №76. – 30 сентября.
14. Бессарабские губернские ведомости. – 1877. – №90. – 16 ноября.
15. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №25. – 1 апреля.
16. Крестовский В. В. Двадцать месяцев в действующей армии (1877–1878): письма в редакцию «Правительственный Вестник»: в 2 т. / В. В. Крестовский. – Т. 1. – СПб.: Типография Министерства Внутренних Дел, 1879. – 659 с.
17. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №69. – 18 сентября.
18. Бессарабские губернские ведомости. – 1878. – №30. – 20 апреля.

References

1. Tsiganenko L. F. Dvoryanstvo Pivdnyia Ukrainy (druga polovina XIX st. – 1917 r.): Monografiya / L. F. Tsiganenko. – Izmayil: SML, 2010. – 384 s.
2. Goncharova N. O. Dobrochinni initsiativi dvoryan u Bessarabskii guberniyi / N. O. Goncharova // Gurzhivskii istorichni chitannya. – 2015. – Vip. 10. – S. 96–98.
3. Bashli M. I. Rosiyske dvoryanstvo v istoriyi Bessarabiyi (70–ti rr. XIX st. – pochatok XX st.) / M. I. Bashli // Materiali desyatoi Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi internetkonferentsiyi «Ukrayina naukova» (24–26 grudnya 2013 r.). – K.: Meganom, 2013. – S. 1–3.
4. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1877. – №98. – 14 dekabrya.
5. Ilnskiy P. A. Russkaya zhenschina v voynu 187–1878 gg. Ocherk deyatelnosti sester miloserdiya, feldsherits i zhenschinvrachej / P. A. Ilnskiy. – SPb.: TipoLitografiya L. I. Shmidta, 1879. – 277 s.
6. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №19. – 11 marta.
7. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1877. – №50. – 29 iyunya.
8. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №62. – 12 avgusta.
9. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1877. – №55. – 16 iyulya.
10. Natsionalniy arhiv Respubliki Moldova. – F. 88. – Op. 1. – Spr. 1976. – 23 ark.
11. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №2. – 23 yanvarya.
12. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1877. – №62. – 10 avgusta.
13. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №76. – 30 sentyabrya.
14. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1877. – №90. – 16 noyabrya.
15. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №25. – 1 aprelya.
16. Krestovskiy V. V. Dvadsat mesyatssev v deystvuyuschej armii (1877–1878): pisma v redaktsiyu «Pravitelstvennyy Vestnik»: v 2 t. / V. V. Krestovskiy. – T. 1. – SPb.: Tipografiya Ministerstva Vnutrennih Del, 1879. – 659 s.
17. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №69. – 18 sentyabrya.
18. Bessarabskie gubernskie vedomosti. – 1878. – №30. – 20 aprelya.

Volkanova N. V., graduate student of Ukrainian and World History and Culture, Izmail State University of Humanities (Ukraine, Izmail), nvolkanova@gmail.com

Financial aid of the nobility of Bessarabia wounded and ill warriors during the Russo–Turkish War of 1877–1878

Military conflicts of the second half of XIX – the early XX centuries had a great influence on the development of the charitable cause. However, along with this, they demonstrated the backwardness the Russian Empire and became the result of significant human losses. It was at this time that a splash of charitable activity took place in the society. This has led to an increase in the public initiative to provide charitable assistance in all regions of the state. The Bessarabian nobles actively participated in this process. The purpose of the article is to study place and role of the nobility of Bessarabia in financial assistance to wounded and ill warriors during the military conflict 1877–1878. For its realization, we used methods of system analysis, concretization and historical-systemic. It was proved that of nobility the Besarabian province during the Russo–Turkish war of 1877–1878 actively donated money to the needs of the wounded and ill warriors.

Keywords: Nobility, Bessarabia, charity, Society for the care of the wounded and sick warriors, the Russian–Turkish War of 1877–1878.

* * *